

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین

^۱ حجت‌الله مرادی

^۲ حمید علوی

^۳ حیدر مقدسی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۲۵

چکیده:

چالش ژئوپلیتیکی اروپای شرقی که در حال حاضر به بحران ژئوپلیتیکی اوکراین و از نوع اوراسیایی آن تبدیل شده است را می‌توان یکی از آخرین بی‌نظمی‌های برگرفته از گذار ژئوپلیتیکی حال حاضر جهان دانست تا جایی که به صحنه تقابل خاستگاه غرب و شرق در عرصه کروی نیز تبدیل گشته است و در صورت عدم مدیریت مناسب توسط ذی‌نفعان، آستان تغییر و تحولات بنیادی در قرن بیست و یکم خواهد بود. پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش «عملیات روانی» در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین پرداخته است که از لحاظ طرح تحقیق حال‌نگر و آینده‌نگر بوده و از آنجائیکه هدف پژوهشگر یافتن پاسخ به مسئله و چالش اساسی است این تحقیق در زمره تحقیقات نتیجه‌گرا دسته‌بندی می‌گردد و از نظر هدف تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی جای می‌گیرد. همچنین از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، تحقیق توصیفی - پیمایشی بوده و پژوهشگر به شناسایی و بررسی ابعاد مختلف عملیات روانی و جنگ نرم در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش به صورت «تمام‌شمار» محاسبه شده و شامل ۳۰ نفر می‌باشد و داده‌های لازم به روش کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از ابزارهای پرسش‌نامه و مصاحبه جمع‌آوری و از طریق آمارهای توصیفی و استنباطی تفسیر و تدوین شدند.

کلیدواژه‌ها: عملیات روانی، جنگ نرم، بحران ژئوپلیتیکی، اوکراین

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۲- دانشجوی دوره دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی و نویسنده مسئول

۳- دانشجوی دوره دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه:

پس از جنگ جهانی دوم و پیروزی متفقین بر متحدین شرایط ژئوپلیتیکی دنیا دچار دگرگونی قابل ملاحظه‌ای شد که مهم‌ترین دستاورد آن را می‌توان به شکست امپراتوری‌های قدیمی و به زبان دیگر اضمحلال و از بین رفتن استعمار قدیم دانست به طوری که حرکت به سمت شکل‌گیری و تشکیل استعمار آن هم از نوع جدید و پیشرفته آن آغاز گردید که البته بارقه‌های شکل‌گیری این حرکت را می‌توان به میزان و نوع قدرت نفوذ قوای پیروز در جنگ و نحوه سهم‌خواهی هریک از کشورهای جبهه متفقین در عرصه جهانی بعد از جنگ دانست، تاجائی که به طراحی و معرفی هندسه جدید و تقسیم منشور قدرت از یک سو و به خلق نظم ژئوپلیتیکی متفاوت با شرایط قبل از جنگ بین‌الملل دوم جهانی و حتی ادوار پیش از آن در عرصه کروی و جهانی منجر گردید و اقداماتی چون، گسترش نا متقارن ناتو و سپر ضد موشک اروپایی، حمله به کشور یوگسلاوی در دهه ۹۰ میلادی، دامن زدن به بحران کوزوو، تلاش برای نفوذ در کشورهای سی.ای.اس، احداث پایگاه‌های نظامی در نقاط مختلف دنیا به ویژه اروپای شرقی، اعطای کمک‌های مالی و نظامی و حمایت از جریان‌های برانداز و انقلاب‌های رنگی در سایه اعمال قدرت نرم، ممانعت از ظهور و توسعه روسیه به عنوان قدرت منحصربه‌فرد منطقه‌ای، جلوگیری از نفوذ ایران و افزون بر آن جلوگیری از نفوذ اسلام، عدم توجه به نقطه نظرات جامعه جهانی، سازمان ملل متحد و شورای امنیت، گسترش تروریسم جهانی و حمایت آشکار و پنهان از آن، استفاده ابزاری ایدئولوژیک از تروریسم به ویژه در شکل جدید آن در سوریه، عراق و منطقه خاورمیانه، تهاجم نظامی ماجراجویانه و البته ناشیانه اخیر عربستان به یمن، هم‌چنین تهاجم فکری و فیزیکی اخیر در اروپای شرقی و مشخصاً بحران ژئوپلیتیکی اوکراین، همه و همه از اقداماتی است که بر اساس تقابل خاستگاه غرب و شرق همواره به ملل مختلف جهان تحمیل شده و می‌شود.

مقام معظم رهبری، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) همواره در بیانات و رهنمون‌های خود خصوصاً در دو دهه اخیر، به تبیین جایگاه انواع جنگ و تفهیم روشنگرانه تهاجم آشکار و پنهان استکبار پرداخته‌اند و می‌فرمایند:

«جنگ نرم^۱ برخلاف جنگ سخت^۲، از ماهیت انتزاعی و ذهنی برخوردار است، بنابراین تشخیص به موقع آن دشوار است. لیکن جنگ سخت، محسوس و همراه با عکس‌العمل و برانگیختن است.

^۱ Soft War

^۲.Hard War

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۳۹

در جنگ نرم کشف بازیگران، آرایش و گسترش دشمن مشکل بوده و کمتر موجب برانگیختن و عکس‌العمل می‌شود. در تهاجم نظامی، دشمنان را می‌بینید، اما در تهاجم معنوی، تهاجم فرهنگی، تهاجم نرم، شما دشمن را در مقابل چشمتان نمی‌بینید» (بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار جمعی از خانواده‌های شهدا و ایثارگران، ۲۲/۰۲/۱۳۸۸).

این در حالی است که در سال‌های اخیر، کاربست مضاعف از تکنیک‌های «عملیات روانی»^۱ و «گفتمان قدرت نرم»^۲ در راستای اعمال قدرت از سوی بازیگران مختلف را بیش از پیش شاهد بوده‌ایم، چراکه استفاده از «قدرت نرم» در مقایسه با «قدرت سخت» به مراتب تاثیرگذارتر و مطمئن‌تر می‌نماید، تا جایی که از یک‌سو، تغییر رفتار مخاطبان کشور هدف را میسر کرده و از سوی دیگر هزینه‌های اعمال آن و تبعات سیاسی مترتب از آن در افکار عمومی هم‌چنین بازتاب‌های حقوقی و سیاسی آن در عرصه کروی را با هیچ یک از ابزار اعمال قدرت قابل مقایسه نمی‌نماید و اثبات این مدعا را می‌توان به عینه در بحران ژئوپلیتیکی اخیر اوکراین در قالب اعمال قدرت و نحوه شکل‌گیری و استمرار منازعه فی‌مابین طرفین درگیر را به خوبی مشاهده و لمس نمود.

گفتمان انقلاب اسلامی که از رویکردی الهام‌بخش و جهانی برخوردار است، همواره در محل تلاقی و مواجهه با رویدادها و روندهای بین‌المللی قرار داشته و دارد به‌طوری‌که در تعامل با بازیگران سیاسی موثر منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و کروی تهدیدهای قابل ملاحظه و متناوبه‌ای را برای ج.ا.ا. در طول حیات مقدس خود فراهم آورده است، از این‌رو به‌نظر می‌رسد که با مذاقه و غور در تعارضات و منازعات بین‌المللی می‌توان، بستر ایجاد تبدیل این گونه تهدیدات را به فرصت‌های راهبردی میسر نموده و پیامدها و دستاوردهای ذی‌قیمتی را در حوزه مدیریت راهبردی، سیاست خارجی و دیپلماسی موثر و هوشمند برای مسئولین و مدیران عالی رتبه نظام خلق نماییم، لذا در این مقاله برآنیم تا با استمداد از نظر خبرگان هم‌چنین استفاده از مطالعات انجام گرفته قبلی در حوزه جنگ نرم و به‌ویژه عملیات روانی استکبار، مهم‌ترین ابعاد «عملیات روانی» نظام سلطه در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین شناسایی، ارائه، تحلیل و نتیجه‌گیری گردد.

^۱ Psychological Operation

^۲.Soft Power Discourse

بیان مسئله:

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق و پایان «جنگ سرد»^۱ که در سال ۱۹۹۱ میلادی صورت پذیرفت، نظم ژئوپلیتیکی جهان وارد مرحله جدیدی از روند تغییر، تحول و تکامل خود گردید، به طوری که نظم دو قطبی حاکم بر فضای کروی متشکل از خاستگاه غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا و خاستگاه شرق به رهبری اتحاد جماهیر شوروی با حذف یکی از طرفین از تعادل خارج و تالی آن طراحی، تبلیغ و اعمال نظم جدید و تک قطبی را با عنوان «نظم نوین جهانی» در قالب هژمونی جدید آمریکا و با رویکرد عدم پذیرش هرگونه تغییر ژئوپلیتیکی مغایر با منافع و امنیت ملی آمریکا و غرب را در عرصه کروی شکل داد.

باتوجه به عدم قابلیت‌ها و ظرفیت‌های هژمونی جدید آمریکا از یک سو و وجود بازیگران سیاسی قدرتمند و تاثیرگذار منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از سوی دیگر، جامعه جهانی نظم جدید از نوع آمریکایی آن را بر نتافت و پس از اندک زمانی، نظم تک قطبی عملاً حرکت خود را به سوی نظم چندقطبی که در آن هیچیک از بازیگران سیاسی موثر و تاثیرگذار، علت تامه تحولات بین‌المللی نخواهد بود را آغاز نمود و هم‌چنان به سیر خود در این روند ادامه می‌دهد تا جایی که تغییر و تحولات عدیده و متنوعی را در عرصه کروی شامل شده و خواهد شد.

گذار ژئوپلیتیکی از نظم دوقطبی به طیفی از نظم تک قطبی، دو قطبی و چندقطبی که پس از پایان «جنگ سرد» آغاز گردیده و هم‌چنان در عرصه جهانی طی طریق می‌نماید، نوعی بی‌نظمی و عدم انسجام و یکپارچگی مدیریت جهانی را در اشکال مختلف اعم از کاهش اعمال قدرت سازمان‌های بین‌المللی و جهانی به‌ویژه سازمان ملل متحد، زیاده‌خواهی‌های یک‌طرفه ایالات متحده آمریکا و بعضاً بازیگران سیاسی دیگر، ائتلاف‌های ناپایدار بین بازیگران سیاسی و قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و سقوط حاکمیت تعدادی از دولت‌ها را برای جامعه جهانی به ارمغان آورده است. چالش ژئوپلیتیکی اروپای شرقی که در حال حاضر به بحران ژئوپلیتیکی اوکراین و از نوع اوراسیایی آن بدل شده است را می‌توان یکی از آخرین بی‌نظمی‌های برگرفته از گذار ژئوپلیتیکی حال حاضر جهان دانست تا جایی که به صحنه تقابل خاستگاه غرب و شرق با بهره‌گیری از انواع حجمه‌های نرم و تکنیک‌های متنوع «عملیات روانی» در عرصه کروی نیز تبدیل شده است و در صورت عدم مدیریت مناسب توسط ذی‌نفعان، آستان تغییر و تحولات بنیادی در

2. Cold War

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۴۱

قرن بیست و یکم خواهد بود؛ لذا این تحقیق با اذعان به موارد فوق با هدف شناسایی مهم‌ترین ابعاد «عملیات روانی» نظام سلطه در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین بر اساس مراجعه به نظر خبرگان به رشته تحریر درآمده است.

سیر تکوینی بحران اوکراین

هرچند شرایط سیاسی حاکم بر اوکراین، به‌ویژه شرایط یک دهه اخیر که منجر به پیروزی انقلاب نارنجی و روی کار آمدن دولت غرب‌گرای این کشور در سال ۲۰۰۴ گردید و به شکاف سیاسی بین جناح‌های متنوع سیاسی و اقشار مختلف مردم بیش از پیش دامن زد را می‌توان از بسترهای موجود برای جرقه هرگونه التهاب جدید در این کشور معرفی نمود، اما در حقیقت، نقطه رهایی سیر تکوینی بحران اخیر و اعتراضات خیابانی در اوکراین، عملاً پس از آن آغاز شد که دولت این کشور، از امضای پیمان تجاری با اتحادیه اروپا سرباز زد به‌طوری‌که ده‌ها هزار نفر پس از درگیری‌های خشونت‌آمیز در «کی‌یف» با تجمع در میدان مرکزی این شهر، استعفای رئیس‌جمهور وقت «ویکتور یانوکویچ» و برگزاری انتخابات زودهنگام را خواستار شدند. «ویکتور یانوکویچ» در یک پیام تلویزیونی خطاب به مخالفان بیان کرد: هرگونه نزدیکی به اتحادیه اروپا زمانی روی خواهد داد که اوکراین به‌عنوان «شریکی برابر» دیده شود. «ارسنی ساتسینکیوف» رهبر حزب مخالف اوکراین هشدار داد در صورتی‌که یانوکویچ تلاش کند هرگونه قراردادی را با اتحادیه گمرکات روسیه منعقد کند، «کی‌یف» با تظاهرات ضددولتی بیشتری روبه‌رو خواهد شد. «سرگئی گلایف»، مشاور اقتصادی پوتین هم‌زمان با دیدار مقامات امریکایی از پایتخت اوکراین، اتفاقات جاری در این کشور را تلاش برای کودتا دانسته و به زعم وی، «منابع آمریکایی هر هفته ۲۰ میلیون دلار برای تامین مالی مخالفان و تامین سلاح آنان هزینه می‌کنند به‌طوری‌که شبه‌نظامیان در محدوده سفارت آمریکا توجیه شده و سلاح در اختیار آنان گذاشته می‌شود». با فشار مضاعف غرب و ترغیب مخالفان، «یانوکویچ» رئیس‌جمهور وقت از «کی‌یف» می‌گریزد و ساختمان ریاست‌جمهوری به تصرف مخالفان در می‌آید؛ هم‌چنین مجلس اوکراین آزادی «یولیو تیموشنکو» نخست‌وزیر سابق و بازگشت به قانون اساسی سال ۲۰۰۴ را بدون امضای رئیس‌جمهور، تصویب می‌نماید تا جایی‌که این مخالف اوکراینی پس از آزادی از زندان، فوراً راهی میدان استقلال «کی‌یف» شده و به مخالفان می‌پیوندد. «کاترین اشتون» مسئول سیاست‌خارجی اتحادیه اروپا، نخستین مقامی است که پس از سرنگونی «ویکتور یانوکویچ» از ریاست‌جمهوری اوکراین، به این کشور سفر نموده و عنوان نمود «ما اینجا

۱۴۲ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷

هستیم تا بگوییم می‌خواهیم از اوکراین حمایت و به آن کمک کنیم تا قدرتمند باقی مانده و در مسیری که خود انتخاب می‌کند، حرکت کند».

در همین حال، با دستور «ولادیمیر پوتین» رئیس‌جمهور روسیه، واحدهای نظامی مستقر در غرب این کشور حرکت به سمت اوکراین برای برپایی رزمایش مشترک را آغاز نمودند. صدای روسیه تصرف ساختمان‌های پارلمان و دولت هم‌چنین دو فرودگاه جمهوری خودمختار کریمه اوکراین توسط افراد مسلح را اعلام کرد. «آرسن آواکوف» وزیر کشور موقت اوکراین، نیروهای روسیه را به حمله مسلحانه و اشغال بخشی از خاک اوکراین متهم نمود. در همین حال با درخواست «ولادیمیر پوتین» مجلس فدرال روسیه، مجوز استفاده از نیروی نظامی در قبال بحران در اوکراین و شبه‌جزیره کریمه را صادر و فرودگاه نظامی «سواستوپل» در شبه‌جزیره کریمه به محاصره سربازان روس درآمد. «دیمیتری یاروش» که پس از معرفی دولت معترضان اوکراین به‌عنوان وزیر دفاع و امنیت ملی اوکراین انتخاب شده بود، در نخستین اقدام خود برای مقابله با روس‌ها، از «داکو عمروف» فرمانده القاعده در شمال قفقاز خواست برای کمک به تثبیت دولت جدید و جنگیدن به اوکراین بیایند تا انتقام کشته‌شدگان خود در سوریه را از روس‌ها بگیرند.

از طرفی با اعلام استقلال و برپایی همه‌پرسی در شبه‌جزیره کریمه، جمهوری خودمختار کریمه تشکیل و بخشی از خاک روسیه گردید. رئیس‌جمهور موقت و وزیر دفاع اوکراین اعلام نمود که قصد دخالت در امور کریمه را ندارند و به خواست مردم این منطقه احترام می‌گذارند. اتحادیه اروپا ابتدا تلاش می‌کرد تا این اقدام روسیه را تجاوز نظامی معرفی نماید، اما با پافشاری مردم کریمه به جدایی از اوکراین و نیز قاطعیت روسیه، به آرامی عقب‌نشینی کرد (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲).

بدین‌سان تغییر ژئوپلیتیکی جدیدی بر اساس خاستگاه غرب و شرق و بهره‌گیری از متنوع‌ترین شیوه‌های «عملیات روانی» با حمایت هجمه سخت در منطقه اروپای شرقی شکل گرفت تا جایی که تبعات و پس‌لرزه‌های آن، برای مدت نامعلومی به جامعه جهانی تحمیل گردید و مشکلات عدیده‌ای را برای مردم این منطقه به ارمغان آورده و خواهد آورد.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

شناخت و شناسایی «جنگ نرم» استکبار و «عملیات روانی» نظام سلطه، همواره از ضروریات و الزامات پر اهمیت برای نظام مقدس ج.ا.ا. بوده است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) همواره اهمیت شناسایی و مقابله با تهاجم نامشهود و «جنگ نرم» دشمن را متذکر گردیده‌اند، در این راستا معظم‌له می‌فرمایند:

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۴۳

«من برنامه‌های استکبار جهانی علیه ملت ایران را در سه جمله خلاصه می‌کنم اول: جنگ روانی، دوم: جنگ اقتصادی و سوم: مقابله با پیشرفت و اقتدار علمی. دشمنی‌های استکبار با ملت ما در این سه قلم عمده خلاصه می‌شود. البته اینها را باید دستگاه‌های تبلیغاتی و رسانه‌ها و شخصیت‌های سیاسی بیشتر برای مردم توضیح بدهند. من اجمالاً سرفصل و خلاصه‌ای از مطالب را به شما عرض می‌کنم» (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار با اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۶/۰۱/۰۱).

مقتضیات زمانی و شرایط حاکم بر سیاست جهانی و زیاده‌خواهی‌های غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا و دیگر بازیگران قدرتمند منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از یک سو و تاثیرگذاری و نقش‌آفرینی فزاینده ج.ا.ا. در حرکت‌هایی چون بیداری اسلامی و بحران‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی منطقه آسیا به‌ویژه آسیای غربی و خلیج فارس هم‌چنین اروپا و اروپای شرقی از سوی دیگر، بر اهمیت شناسایی، فهم و تشخیص تهاجم و «قدرت نرم» دشمن بیش از پیش می‌افزاید تا جایی که هرگونه کوتاهی در این خصوص را غیرقابل قبول می‌نماید، به‌طوری‌که همواره انواع بحران‌های منطقه‌ای در تهاجم آشکار و به‌ویژه پنهان را در قالب «جنگ نرم» نظام سلطه در عرصه منطقه‌ای و جهانی را شاهد هستیم و خواهیم بود.

ناگفته آشکار است در جهت رسیدن به اهداف پیش‌گفته، شکل و ساختاری نیازمند است که با استفاده از آن، انواع هر تهدید نرم شناسایی و میزان تاثیرگذاری و عملکرد انواع متنوع «عملیات روانی»، بررسی و ارزیابی گردد و با توجه به فقدان مدلی مستدل در این زمینه، این پژوهش در پی آن است تا با استفاده از یک روش علمی، پاسخی مطمئن برای سوالات مورد نظر خود بیابد.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

قدرت نرم

«جوزف نای^۱ در مقاله‌ای با عنوان (انقلاب اطلاعات و قدرت نرم آمریکا، ۲۰۰۲)^۲ برای اولین بار به قدرت نرم^۳ اشاره می‌نماید و می‌نویسد:

"قدرت نرم متعلق به بازیگرانی است که بدون نیاز به استفاده از زور و اجبار، نتایج دلخواه را می‌گیرند. بازیگری که از قدرت نرم برخوردار است دیگران را اقتناع می‌کند که از او و ارزش‌های

^۱.Joseph nye

^۲.The Information Revolution and American Soft Power (2002)

^۳.Soft POver

۱۴۴ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷

او پیروی کنند یا هنجارها و نهادهایی را بخواهند که رفتار مورد نظر آن بازیگر قدرتمند را تولید می‌کنند" (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۴۳).

«قدرت نرم در ادبیات جنگی امروز پدیده‌ای نو است، لیکن ریشه در گذشته‌های بسیار دور دارد. ریشه‌های قدرت نرم را به لحاظ تاریخی حتی در اندیشه‌های استراتژیست‌های بزرگی چون کنفوسیوس و سون تزو^۱ به روشنی می‌توان مشاهده کرد. دیدگاه سون تزو (۶ قرن پیش از میلاد مسیح) عمدتاً اراده دشمن و شکستن آن را هدف قرار داده است. در جبهه خودی نیز به رهبری و فرماندهی که دارای نفوذ اخلاقی، خردمندی و انصاف باشد تاکید دارد. سون تزو قدرت نرم را در ابعاد بالاتر و فراتر از این دنیای مادی می‌داند و می‌گوید: مقصود من از نفوذ اخلاقی امری است که موجب هماهنگی مردم با رهبرانشان است به گونه‌ای که مردم رهبران خود را در زندگی و مرگ پیروی می‌کنند، بی‌آنکه در به خطر انداختن زندگی خویش هراسی به دل راه دهند» (مرادی، ۱۳۸۷: ۲۳).

از دیگر مشاهیر معتقد به استفاده از شیوه‌های غیرنظامی، نیکولا ماکیاولی^۲ است. او روش‌های غیرنظامی را همواره به‌عنوان مکمل حیاتی و اجتناب‌ناپذیر در جهت تثبیت، پایداری و انسجام کشورداری و به زعم او، «شهریاری» در اروپا و در هنگامه‌ای که به رنسانس تعبیر می‌گردد می‌دانست و در قالب سلسله مباحث و تالیفات خود به تبیین آن پرداخته است، به طوری که اثر متفاوت و ماندگار او با عنوان «شهریار» با محتوا و توصیه‌هایی بعضاً غیراخلاقی، نوع نگاه غالب حکام و فرمانروایان پس از عصر او را در پهنه گیتی شکل داده است.

«می‌خواهم دلیری و رزم و بگویم که داشتن آن خیم‌ها و پیوسته فراچشم داشتن شان زیان‌بار است، اما نمایش به داشتن شان سودمند است. خود را نرم‌دل و درست‌پیمان و مردم‌دوست و دین‌دار و درست‌کردار نمودن و نیز این چنین بودن، نیک است، اما می‌باید چنان نهادی داشت که هرگاه نیاز به داشتن خیم‌هایی ضد این باشد، بتوان خوی خود را دیگر کرد. می‌باید دانست که یک شهریاری، به‌ویژه شهریاری نو دولت، نتواند در اندیشه داشتن همه آن خیم‌هایی باشد که در مردم نیکو شمرده می‌شود، زیرا برای پاسداری از دولت خویش چه بسا ناگزیر است، درست‌پیمانی و نیکوکاری و مردم‌دوستی و دینداری را زیر پا نهد. بنابراین، می‌باید چنان خویی داشته باشد که با دگر شدن روزگار و دگرسو وزیدن باد، بخت دگرسو شود و چنانکه گفتیم، جانب نیکی را فرو نگذارد، اگر بشود، اما هرگاه ضروری باشد به شرارت نیز دست تواند یازید» (ماکیاولی، ۱۳۷۵: ۱۱۳).

^۱.SUN TZU

^۲.Niccolo Machiavelli

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۴۵

همچنین جوزف نای، قدرت نرم را شیوه‌ای غیرمستقیم برای دستیابی به اهداف می‌داند. او می‌گوید: «قدرت نرم توانایی کسب آنچه می‌خواهید از طریق جذب کردن نه از طریق اجبار و یا پاداش می‌باشد. این شیوه غیرمستقیم رسیدن به هدف، چهره دوم قدرت است» (امیری، ۱۳۸۷: ۲۵). «قدرت نرم، عبارت است از توانایی شکل داده به ترجیحات دیگران، این توانایی‌ها می‌توانند در دو جهت، یکی تقویت عزم و اراده ملی در راستای امنیت ملی نظام و دوم در راستای گسترش و صدور اداره نظام با تاکید افکار عمومی در یک محیط خاص، منطقه‌ای و بین‌المللی به‌کار گرفته شوند» (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۱۰۶).

منابع و ویژگی‌های قدرت نرم

«منابع قدرت نرم شامل مشروعیت سیاسی، ارزش‌های فرهنگی ایدئولوژیک، اعتبار و حسن شهرت و دیپلماسی عمومی می‌باشد» (همان: ۴۵). «اما شاید بتوان مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های قدرت نرم را در سه دسته فرهنگ، سیاست و اقتصاد جای داد» (لنون، ۱۳۸۸: ۳۳). «از سوی دیگر چنین به‌نظر می‌رسد قدرت نرم در یک کشور، می‌تواند از سه منبع (اصل) پدید آید، فرهنگ آن کشور (آن بخش‌هایی که برای دیگران دارای جذابیت است) ارزش‌های سیاسی (در موادی که داخل و خارج کشور مورد توجه باشد) و بالاخره سیاست خارجی (در صورتی که قانونی و مسئولانه به نظر برسد)» (رنجبران، ۱۳۸۸: ۶۳).

نای، تحلیل‌گر آمریکایی بر این باور است که هرچند قدرت نرم و سخت درهم تنیده‌اند ولی قدرت نرم به قدرت سخت وابسته نیست (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷: ۲۲). یکی از تعابیر روشن درباره قدرت نرم چنین است: زمانی تصور می‌شد «اجبار» یعنی داشتن منابع عینی یا نظامی به‌گونه‌ای که این منابع بتوانند توانایی به بازیگری بدهند تا بازیگر مقابل خودش را مجبور به انجام دادن یا ندادن کاری بکند. بدیهی است از درون این رابطه چیزی به‌عنوان اجبار تولید می‌شود که به آن قدرت سخت می‌نامند. قدرت سخت مبنی بر عینیت است. نقد فلاسفه سیاسی از این تعریف مفهوم جدیدی را تولید کرد که امروزه به آن «قدرت نرم» گفته می‌شود. اگر منابع قدرت، مبنی بر نوعی از ذهنیت‌ها باشد، یعنی بنا بر اعتقادات و باورهای، خواسته‌های بازیگر مقابل را انجام دهد، در این جا به‌جای مفهوم اجبار، از مفهوم اقبال استفاده می‌شود، یعنی بازیگر از روی رضایت‌مندی و نگاه مثبت، خواسته‌های بازیگر مقابل را انجام می‌دهد (افتخاری، ۱۳۸۵: ۸).

کارکرد های قدرت نرم

صاحب‌نظران و اندیشمندان با توجه به حوزه گسترده «قدرت نرم»، کارکردهای متفاوتی را برای آن متصور می‌باشند که به تعدادی از آن‌ها به قرار ذیل پرداخته می‌شود:

«به گفته نای: قدرت نرم توانایی به‌دست‌آوردن خواسته‌ها از طریق مجذوب کردن، به جای اجبار یا مجبور کردن است. این کار از طریق جذابیت‌های فرهنگی، ایده‌های سیاسی و سیاست‌ها صورت می‌گیرد. زمانی که سیاست‌های ما در چشم دیگران مشروعیت دارد، قدرت نرم ما تقویت شده است. در واقع زمانی که شما دیگران را وادار می‌کنید ایده‌های شما و آنچه را که شما می‌خواهید بپذیرند، بدون این‌که برای این کارها هزینه زیادی (امتیاز یا اجبار) بپردازید در آن صورت شما از قدرت نرم استفاده کرده‌اید» (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷: ۲۲). برژینسکی، مشاور سابق امنیت ملی کاخ سفید و از طراحان و هدایت ران فروپاشی شوروی سابق، در کتاب «شکست بزرگ» تأکید می‌کند که ویژگی‌های جریان دهکده جهانی ارتباطات، به آمریکا و غرب کمک می‌کند تا با استفادهٔ بهینه از این بستر، رسانه‌ها را به مأموریت فروپاشی شوروی سابق بفرستد. وی که یهودی و اهل لهستان است در بیان نقش رسانه‌ها در فرآیند فروپاشی شوروی می‌نویسد: «ما نه روی قدرت سیاسی و نه روی قدرت نظامی و اقتصادی تکیه کردیم، ما تنها از طریق فرهنگ و استفاده موثر از رسانه‌ها توانستیم به این هدف برسیم. رسانه‌هایی که به‌صورت هدفمند و منسجم برای نفوذ به شوروی به‌کار انداخته شدند» (همان: ۱۹). «قدرت نرم به دنبال اطلاعات و پیدایش شیوه تولید مبتنی بر دانش و اطلاعات می‌باشد که تمامی ارکان جامعه را دگرگون کرده است. از جمله این حوزه‌ها، حوزه جنگیدن است که بی‌شک بیش از تمام عرصه‌های دیگر از شیوه تولید مبتنی بر دانایی تأثیر پذیرفت. مهم‌ترین ثمره و دستاورد جنگ دانش‌محور قرارگرفتن قدرت ناملموس و مبتنی بر دانایی در معادلات ذهنی استراتژیست‌های نظامی برای تعیین راهبرد برای جنگیدن به شیوه نوین است» (میرانی، ۱۳۸۸: ۲۹۳).

اوکراین و قدرت نرم

تاریخ اوکراین، طولانی، رنگارنگ و به‌طور غیرمعمولی آشفته و پریشان به‌نظر می‌رسد (Subtelny, 2000: 5). واژه اوکراین به معنای برلبه است و شاید علت نام‌گذاری این کشور را به این نام، می‌بایست در شرایط منحصربه‌فرد و راهبردی آن جستجو کرد، چراکه در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده و بارها دست‌به‌دست شده و مورد تعرض کشورهای مختلف قرارگرفته است تاجایی‌که

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۴۷

ظاهراً، پایانی را برای تخاصم بازیگران سیاسی در این نقطه، مکان و فضای جغرافیایی نمی‌توان متصور بود. اوکراین با حدود ۶۰۰/۰۰۰ هزار کیلومتر مربع مساحت و ۲۷۰۰ کیلومتر خط ساحلی و ۴۶ میلیون نفر چهل و چهارمین کشور بزرگ جهان است. اوکراین پس از روسیه، پهناورترین کشور اروپاست و یکی از مهم‌ترین کشورهای معدنی دنیاست که هم از نظر تنوع و هم حجم ذخایر در دنیا کم‌نظیر است، به طوری که نیمی از آهن و فولاد کل شوروی سابق از اوکراین به دست می‌آمد. چهل درصد از کل سنگ منگنز دنیا در دوران شوروی سابق از اوکراین صادر می‌شد. به این فهرست، منابع ذغال سنگ، جیوه، تیتانیوم و نیکل را هم باید افزود. اوکراین برخلاف بیشتر کشورهای معدنی که کشاورزی خوبی ندارند، صاحب یک چهارم از نوع بسیار حاصل‌خیز خاک کشاورزی کره زمین موسوم به «خاک سیاه» است، که ظاهراً حاصل‌خیزترین خاک کشاورزی موجود در کره زمین است، این خاک استثنایی و حاصل‌خیز، یکی از سرمایه‌های ملی اوکراین است و کشاورزی در این خاک بدون کود انجام می‌شود (میر دهقان، ۱۳۸۹: ۹۵-۸۵).

وجود شرایط منحصربه‌فرد در عرصه جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیکی اوکراین، قدرت نرم قابل ملاحظه‌ای را برای این کشور به ارمغان آورده است. علاوه بر این، اوکراین گلوگاه انرژی اروپا است، به طوری که خط لوله ۲۵ کشور اروپایی واردکننده گاز از روسیه، از خاک اوکراین می‌گذرد. به عبارت دیگر، اوکراین گلوگاه درآمد گزاف گازی روسیه نیز می‌باشد. موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی اوکراین، تسلط این کشور را بر دریای سیاه منحصربه‌فرد نموده تا جایی که می‌توان مرکز ثقل و گرانیگاه دریای سیاه را جزیره کریمه دانست. از این‌روست که مکیندر، کلید فتح روسیه را در اوکراین جستجو می‌کند، لذا موقعیت ژئوپلیتیکی اوکراین برای غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا نیز بی‌نظیر می‌نماید، به طوری که مرزهای اوکراین تنها ۶۰۰ کیلومتر تا مسکو فاصله دارند. در زمان جنگ سرد رسیدن پای غرب به این فاصله از قلب بلوک شرق رویای بیش نبوده است. اوکراین یکی از سرنوشت‌سازترین حلقه‌های غرب در زنجیره مهار روسیه است.

روس‌ها در تعقیب سیاست دسترسی به آب‌های گرم از سال ۱۷۰۰ تا ۱۸۵۵ با ترک‌ها بر سر شبه‌جزیره کریمه جنگیده‌اند. مکیندر اروپای مرکزی و به‌ویژه اوکراین را قلب زمین و موسوم به هارتلند می‌نامد و حکم‌فرمایی بر جهان را با تصاحب این منطقه مترادف می‌داند. هم‌چنین قدرت کشاورزی و صنعتی اوکراین باعث تهاجم در جنگ دوم جهانی به اوکراین گردید. موقعیت

۱۴۸ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷ —————
منحصربه‌فرد در زمان شوروی سابق، اوکراین را به محل تولید جنگ‌افزارهای هسته بدل نموده بود
(میر دهقان، ۱۳۸۹: ۱۶-۱۰).

جنگ نرم

برخی، نبرد کیدئون با پارت‌ها که با افزایش چندین برابری شعله‌های مشعل سپاه او، منجر به فریب دشمن و پیروزی بدون خونریزی و درگیری به تبع آن گردید را از قدیمی‌ترین روایات این مقوله می‌دانند و عده‌ای معتقدند که جنگ نرم همزاد با شکل‌گیری حکومت‌هاست و به عبارتی بر این باورند که با شکل‌گیری حکومت‌ها، جنگ نرم نیز موجودیت خود را اعلام نموده است.

در برابر محققانی که پشینه دیرینه و پرسابقه برای مفهوم «جنگ نرم» دست‌وپا کرده‌اند، محققان دیگری نیز وجود دارند که قدمتی کمتر از دو دهه برای «مفهوم سازی»^۱ جنگ نرم قائل‌اند. به‌عنوان مثال مینینگ^۲ (۲۰۰۶) در نوشتاری پیرامون «قدرت نرم» تاکید کرده که بلافاصله پس از طرح مفهوم «قدرت نرم» توسط جوزف نای، مفهوم «جنگ نرم» وارد ادبیات سیاسی و گفتمان رایج شد. به زعم آنان، جنگ نرم درست در نقطه مقابل قدرت نرم قرار می‌گیرد. یا به تعبیر روشن‌تر زمانی که دو کشور، رقیب یا دشمن یکدیگر باشند، افزایش قدرت نرم هر یک از آنان به تهدیدی برای دیگری تبدیل خواهد شد، به همین سبب درک جنگ نرم جزء با درک قدرت نرم میسر نخواهد شد» (مرادی، ۱۳۹۱: ۲۰-۱۹).

در خصوص «جنگ نرم» تعاریف و تفاسیر متعدد و بعضاً مشابهی از طرف صاحب‌نظران و اندیشمندان مختلف ارائه شده است که اجمالاً عبارتند از:

«استفاده یک کشور برای دستکاری افکار عمومی کشور آماج و تغییر ترجیحات، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی آنان» (Nye, 2006:3). «مجموعه اقداماتی که موجب دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوی رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌شود» (نایینی، ۱۳۸۷: ۱۹۸). «هرگونه اقدام غیرخشونت‌آمیز که ارزش‌ها و هنجارهای [جامعه هدف] را مورد هجوم قرار می‌دهد و سرانجام منجر به تغییر الگوی رفتاری موجود و خلق الگوی جدیدی می‌شود که با الگوی رفتاری موردنظر نظام حاکم تعارض دارد» (مرادی، ۱۳۸۷: ۳). «جنگ نرم نوعی جنگ سرد است که سرانجام به استحاله فرهنگی جامعه منجر می‌گردد» (ساندرس، ۱۳۸۲).

^۱. Conceptualization

^۲. Mining

با توجه به موارد مورد بحث می‌توان نتیجه گرفت، جنگ نرم از حوزه بسیطی بر خوردار بوده و هرگونه تهاجم غیرسخت در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی را شامل خواهد شد.

عملیات روانی

ظاهراً مفهوم «عملیات روانی» و جمله مفاهیمی که مترادف با آن به‌کار می‌رود، اعم از جنگ روانی، جنگ نرم، قدرت نرم، جنگ سفید، جنگ غیرنظامی و ... قدمتی دیرینه دارد و بعضاً همسان با حیات بشری در نظر گرفته می‌شوند به طوری که در ساده‌ترین شکل آن، به ارتباطات چهره‌به‌چهره، ارتباطات غیرکلامی، نوع نگاه و وسعت نظر و ... در منازعات ابتدایی بشری از آن استفاده شده است.

یکی از انواع و اشکال اعمال «قدرت نرم» و «جنگ نرم» را می‌توان «عملیات روانی» معرفی کرد. در عملیات روانی از شیوه‌های رقابت نامتقارن^۱ بهره برده می‌شود که بستگی چندانی به میزان قدرت نظامی و جنگ‌افزارهای مدرن و کارآمد و یا قدرت اقتصادی و حتی نفوذ سیاسی نداشته، به طوری که با استفاده از حداقل امکانات یک بازیگر سیاسی، حداکثر امیدواری در دستیابی به اهداف امنیت ملی او را دنبال می‌نماید.

«عملیات روانی، عملیات طراحی شده‌ای برای انتقال اطلاعات و شاخص‌های انتخاب شده به مخاطبان خارجی به منظور تأثیرگذاری بر احساسات (هیجانات)، انگیزه‌ها، استدلال بی‌طرفانه و در نهایت، رفتار حکومت‌ها، سازمان‌ها، گروه‌ها و افراد خارجی است» (Christopher, 2005: 25).

عملیات روانی، تسخیر قلب و روان و ذهن را در پی خواهد داشت و خود، موضوعات طراحی شده‌ای برای انتقال ویژگی‌ها و اطلاعات خاصی برای مخاطبان است که از این طریق می‌تواند احساسات و انگیزه‌های آن‌ها و نهایتاً رفتار سازمان‌ها و افراد را تحت تأثیر قرار دهد. عملیات روانی سلاحی است که در همه جوانب و ابعاد جنگ به‌کار می‌رود و تأثیر آن به میزان هنر فرمانده در بکارگیری آن بستگی دارد. عملیات روانی، پیروزی واقعی در زمان جنگ و صلح و قدیمی‌ترین سلاح‌ها در فهرست سلاح‌های بشری است. این عامل، نیروی دفاعی مهم و سیستم جنگ‌افزاری غیرکشنده است. عملیات روانی آگاهی از هر چیز در باره دشمن، عقیده‌ها، علایق و بیزاری‌ها، قدرت و ضعف و آسیب‌پذیری آن است. عملیات روانی کاربرد طراحی شده ارتباطات است که بر

^۱.Asymmetric Competition

۱۵۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷

نگرش‌ها، رفتار و انگیزه‌های گروه‌های دشمن، خودی و بی‌طرف تأثیر می‌گذارد و دستیابی به اهداف ملی را آسان می‌کند» (Ed Rouse, 2001).

«عملیات روانی، عملیاتی است که برای انتقال اطلاعات و نشانه‌ها گزیده شده با هدف تاثیرگذاری بر هیجان‌ها، انگیزه‌ها، استدلال‌های عینی مخاطبان خارجی، رفتار دولت‌های بیگانه، سازمان‌ها، گروه‌ها و یکایک افراد طرح‌ریزی می‌شود. عملیات روانی به دسته‌های عملیات روانی راهبردی، عملیاتی، تاکتیکی و تحکیمی طبقه‌بندی می‌شود» (مرادی، ۱۳۸۲: ۲۴).

در خصوص انواع و اشکال شیوه‌های بکارگیری، بهره‌مندی و انجام عملیات روانی، صاحب‌نظران به موارد متعددی پرداخته‌اند که از جمله آن می‌توان به مواردی چون: عوام‌فریبی، مردم‌انگیزی، شایعه‌پراکنی، بحران‌سازی، شستشوی مغزی، برچسب زدن، دروغ بزرگ، تبلیغات^۱، فشار، تعارض، تنش، تخدیر، تحریک، تشجیع، تطمیع، تصدیق، تلطیف، مبالغه، مغالطه، حذف، سانسور، ترور و... اشاره نمود.

عملیات روانی در دوران پسا جنگ سرد

«از جمله تفاوت‌های عملیات روانی در دوره عصر جدید اطلاعاتی (پس از جنگ سرد) این است که عملیات روانی در دوره اخیر ابعاد گسترده‌تری پیدا کرده است. اکنون کار عملیات روانی دفاع همه ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را دربر می‌گیرد. در عملیات روانی با ابعاد سیاسی، تلاش می‌شود نشانه‌های بیزاری در هر بخشی و قشری از جامعه، هدف قرار گرفته و مشخص شود، سپس با توجه به آن نشانه‌ها آن بخش و قشر، هدف آموزش و پرورش تبلیغی قرار گیرد. در عملیات روانی با ابعاد اقتصادی، کوشش می‌شود نابهنجاری‌ها و نابسامانی‌ها در خصوص وضعیت اقتصادی جامعه، هدف قرار گیرد و بزرگ‌نمایی شود و مسئولیت آن به عهده گروه‌های حاکم انداخته شود. در عملیات روانی با ابعاد فرهنگی، سعی می‌شود در فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها و قومیت‌ها، آگاهی‌های اقتصادی سیاسی از وضعیت خود در مقابل وضع فرهنگ حاکم ایجاد شود. در عملیات روانی با ابعاد اقتصادی، معمولاً عناصر خارجی تلاش دارند ادراکات و تصورات غلط در خصوص وضعیت اقتصادی کشور را منتشر کنند» (امام‌زاده فرد، ۱۳۸۴: ۱۳).

از طرفی با انفجار در حوزه فناوری اطلاعات در دوران پسا جنگ سرد، عصر مدرن اطلاعات پا به عرصه وجود گذاشت و تحول‌شگرفی در دستاوردهای این عرصه به وجود آورد که از نمادهای

^۱. Propaganda

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۵۱

بارز آن می‌توان به ساخت رایانه و امکان دسترسی آسان و انتقال سریع اطلاعات در قالب خلق شبکه‌ای موسوم به اینترنت نام برد تا جائی که به تبع آن، عملیات روانی نیز با رشد، توسعه و به عبارتی دگرگونی قابل ملاحظه‌ای مواجه گردید.

«تصور یک چنین انتقال سایبری هنوز کمی خیالی است، اما انقلاب اطلاعاتی که در حال شکل‌گیری است به واقع ذات قدرت را تغییر داده و انتشار آن را بیش‌ازپیش کرده است. اگرچه دولت‌ها همچنان مهره‌های اصلی صفحه قدرت محسوب می‌شوند اما صفحه مذکور را شلوغ‌تر و غیرقابل کنترل‌تر از هر زمان دیگر می‌بینند. جمعیت زیادی از مردم به قدرتی دست پیدا کرده‌اند که برآمده از اطلاعات است. دولت‌ها همواره نگران از گردش و کنترل اطلاعات هستند و امروزه اولین باری نیست که دنیا از رشد بی‌حد و حصر تکنولوژی اطلاعات تأثیرپذیر بوده است. انقلاب اطلاعاتی امروز را که گاهی اوقات بدان انقلاب اطلاعاتی نسل سوم نیز می‌گویند، بر اساس پیشرفت سریع فن‌آورانه در رایانه، ارتباطات و نرم‌افزار بوده است، پیشرفت‌هایی که هر یک به نوبه خود تأثیر زیادی بر سقوط هزینه، ابداع، فناوری، انتقال و جستجوی اطلاعات دارد. بر اساس آمار، قدرت رایانه در طول ۳۰ سال گذشته هر ۱۸ ماه دو برابر سریع‌تر شده است و با شروع قرن بیست‌ویکم قیمت استفاده از آن یک هزارم آن چیزی شده که در دهه ۱۹۷۰ بوده است. در مقایسه‌ای جالب اگر اتومبیل دچار چنین سقوط قیمتی می‌شد، ماشین‌های ۵ دلاری خیابان‌های کشورمان را فرا می‌گرفت» (نای، ۱۳۹۲: ۱۶۰).

در سال‌های اخیر هم تکنیک‌های متنوع و گسترده «عملیات روانی» را در خلال تحولاتی چون: حرکت بیداری اسلامی، بحران‌های منطقه‌ای سوریه و عراق، آن‌هم با نوع جدیدی از تروریسم به اصطلاح ایدئولوژیک و در قالب گروه‌های جهادی تکفیری شاهد هستیم و از آخرین انواع آن می‌توان به استفاده برجسته از ترندهای «جنگ نرم» و «عملیات روانی» در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین که این پژوهش در پی واکاوی و بررسی ابعاد مختلف آن می‌باشد نام برد.

سطوح عملیات روانی

عملیات روانی به سطوح راهبردی، عملیاتی، تاکتیکی و تحکیمی طبقه‌بندی می‌شود (مرادی، ۱۳۸۲: ۲۴). راهبردی^۱ در شکل منطقه‌ای، فرمانطقه‌ای و جهانی و در پشتیبانی از اهداف کشور انجام می‌گیرد. بیانیه‌ها، قطعنامه‌ها، اعلامیه‌ها و دیدارهای مقامات دیپلماتیک از این جمله‌اند.

^۲. Strategic

۱۵۲ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷ +
عملیاتی:^۱ در این سطح بر افزایش قدرت و اثربخشی در جهت دستیابی به اهداف توسط فرمانده
صحنه در منطقه جغرافیایی تعریف شده و در قالب ماموریت‌های ویژه و خصومت‌های عریان پرده
برمی‌دارد.

تاکتیکی:^۲ عملیات روانی در این سطح به‌طور طبیعی و به دلایل مشارکت فردی پادار می‌شود
به‌طوری‌که طراحان ارتباطات مؤثری را در اشکال متنوع رسانه‌ای برای مخاطبان خارجی رقم
می‌زنند.

تحکیمی:^۳ برای تقویت اقدامات انجام شده در یک منطقه مشخص بکار گرفته می‌شود. عملیات
تحکیمی در مناطق خارجی که نیروهای خودی مشغول به عملیات می‌باشند صورت پذیرفته و به
دنبال جلب پشتیبانی مردم از اهداف محلی نیروهای خودی است و تامین آزادی فرماندهان را در
دستور کار دارد. به عبارتی عملیات روانی تحکیمی در عملیات دفاع داخلی در خارج، تاثیر
مضعف خواهد داشت (آیین‌نامه عملیات روانی ارتش آمریکا، ۱۳۸۷).

عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین

آغاز بحران ژئوپلیتیکی اوکراین در فوریه ۲۰۱۴، صحنهٔ منازعات قدرت‌های مختلف بین‌المللی
اعم از غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا و فدراسیون روسیه بر سر جهت‌گیری سیاست
خارجی اوکراین در عرصه منطقهٔ اروپای مرکزی است به‌طوری‌که ابعاد مختلف این بحران با
بهره‌گیری از انواع تکنیک‌ها و روش‌های مرسوم در عملیات روانی از سوی هر یک از طرف‌های
درگیر و ذی‌نفع در آن تشدید نیز می‌گردد که در ذیل به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌گردد:

- همزمان با تشدید درگیری‌ها، کاخ سفید با اعلام حمایت از مخالفان، دولت اوکراین را به اعمال
تحریم تهدید کرد (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۱/۰۴).

- رئیس‌جمهور اوکراین در تلاش برای حل بحران سیاسی این کشور، سرانجام قانون عفو عمومی
بازداشت‌شدگان در جریان درگیری‌ها و اغتشاشات اخیر را امضا و قانون جنجالی محدودیت
اعتراضات داخلی را نیز لغو کرد. این در حالیست که ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه نیز
خواستار به تعویق افتادن کمک مالی ۱۵ میلیارد دلاری مسکو به کی‌یف تا تشکیل دولت جدید
اوکراین شده است (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۱/۱۲).

³.operational

⁴.Tactical

⁵.Consolidation

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۵۳

- سرگئی گلایزف، مشاور اقتصادی پوتین همزمان با دیدار مقامات امریکایی از شهر کی‌یف پایتخت اوکراین، اتفاقات جاری در این کشور را تلاش برای کودتا دانست. وی در گفتگو با روزنامه روسی کومرسانت گفت: «براساس اطلاعات ما، منابع امریکایی هر هفته ۲۰ میلیون دلار برای تامین مالی مخالفان و شورشیان از جمله برای تامین سلاح آنان هزینه می‌کنند». وی گفت: «ما اطلاعاتی در اختیار داریم که براساس آن شبه نظامیان در محدوده سفارت امریکا توجیه می‌شوند، و این که سلاح در اختیار آن‌ها گذاشته می‌شود. البته این مسئله غیرقابل قبول است» (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱/۱۸).

- کاترین اشتون، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا، نخستین مقامی بود که پس از سرنگونی ویکتور یانوکوویچ از ریاست‌جمهوری اوکراین، به این کشور سفر کرد. اشتون پس از دومین روز مذاکرات با یولیا تیموشنکو، نخست‌وزیر پیشین اوکراین در شهر کی‌یف به خبرنگاران گفت: «ما اینجا هستیم تا بگوییم می‌خواهیم از اوکراین حمایت و به آن کمک کنیم قدرتمند باقی مانده و در مسیری که خود انتخاب می‌کند، حرکت کند» (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۲/۰۷).

- مجلس فدرال روسیه، با درخواست ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه، از این نهاد برای صدور مجوز استفاده از نیروی نظامی در قبال بحران در اوکراین و شبه‌جزیره کریمه موافقت کرد. این درحالی است که رئیس پارلمان روسیه گفته است، شورای فدراسیون روسیه، اعزام نیرو به کریمه را منتفی نمی‌داند (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۲/۱۰).

- وزیر امور خارجه اوکراین از انگلیس و آمریکا برای حفظ امنیت کمک خواست. مجلس اوکراین استقرار ناظران بین‌المللی را نزدیک نیروگاه‌های هسته‌ای این کشور خواستار شد (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۲/۱۱).

- دیمیتری یاروش که پس از معرفی دولت معترضان اوکراین به‌عنوان وزیر دفاع و امنیت ملی اوکراین انتخاب شد، در نخستین اقدام خود برای مقابله با روس‌ها، از داکو عمروف، فرمانده القاعده در شمال قفقاز خواست برای کمک به تثبیت دولت جدید و جنگیدن با روس‌ها به اوکراین بیایند (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه خبر، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).

- پوتین در سخنرانی ۱۸ مارس ۲۰۱۴ خود زیرکانه تلاش کرد با اختلاف‌افکنی غیرمشهود، انگلیس و فرانسه را به‌عنوان دشمنان تاریخی آلمان این‌گونه معرفی کند: «برخی ملت‌هایی که بعداً و هم‌اکنون متحدان شما به‌شمار می‌آیند، از ایده وحدت آلمان غربی و شرقی حمایت نکردند

۱۵۴ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷

درحالی که ما حمایت کردیم و من مطمئن هستم که شما این را فراموش نکرده‌اید و متقابلاً انتظار دارم از آرزوی تاریخی ما که همانا وحدت روسیه است حمایت کنید» (شاپوری، ۱۳۹۳: ۷۶).

- آمریکا با اقداماتی هم‌چون تحریم چند مقام ارشد روس، اعزام یک کشتی جنگی به دریای سیاه، قطع روابط نظامی با روسیه (در قالب ناتو) تحریم غیررسمی روسیه در گروه جی ۸، حمایت از قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل در مخالفت با الحاق کریمه به روسیه و انجام تحرکات دیپلماتیک و سیاسی گسترده، به‌عنوان چتری محافظت‌کننده از اتحادیه اروپا، در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین نقش‌آفرینی می‌نماید (همان: ۸۵).

همان‌طور که بیان گردید می‌توان نتیجه گرفت که سطوح مختلف عملیات روانی آن‌هم با شیوه‌های متنوع در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین توسط ذی‌نفعان اعمال شده است.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه هدف تحقیق حاضر، پاسخ به مسئله اساسی است و چالش موردنظر را بررسی می‌نماید جزء تحقیقات نتیجه‌گرا می‌باشد و از حیث هدف تحقیق، جزء تحقیقات کاربردی به‌شمار می‌رود، همچنین از حیث نحوه گردآوری داده‌ها این پژوهش در قالب تحقیقات توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد.

در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و مطالعات اسنادی بهره گرفته شده؛ همچنین از عوامل دیگری اعم از مطالعات منابع و اسناد مربوط و فیش‌برداری، مصاحبه با نخبگان و صاحب‌نظران در حوزه «جنگ نرم» و «عملیات روانی» همراه با طراحی، تهیه و توزیع پرسشنامه استفاده شده است. روایی پرسشنامه از طریق اعتبار محتوا تایید گردیده و در راستای پایایی پاسخ‌ها از آلفای کرونباخ بهره برده شده است. برای آزمون با هدف‌های پژوهشی، حصول پایایی بین ۶٪ تا ۸٪ کافی و مناسب است (سرمد و همکار، ۱۳۸۶). جامعه آماری در این تحقیق کلیه اعضای هیات‌علمی دانشگاه‌های عالی دفاع ملی و جامع امام حسین (ع) با الزام داشتن تخصص و تألیفات مرتبط اعم از کتب یا مقالات در حوزه‌های ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، جغرافیای سیاسی، جنگ نرم و عملیات روانی در نظر گرفته شده است. حجم نمونه در این تحقیق در قالب «گروه بزرگ» (معادل ۳۰ نفر) تعیین گردید.

با توجه به موضوع تحقیق و همچنین محدودیت جامعه آماری، برای نمونه‌گیری در این پژوهش از روش «تمام‌شمار» بهره گرفته شده است به‌طوری‌که با سرشماری تمامی اعضای جامعه آماری،

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۵۵

حجم نمونه محاسبه و تعیین گردیده است. تحصیلات، فراوانی و درصد کارشناسان نمونه در جدول زیر درج گردیده است:

جدول ۱. مشخصات جامعه آماری

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی ارشد	۶	۲۰٪
دکتری تخصصی	۲۴	۸۰٪
جمع	۳۰	۱۰۰٪

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری ناپارامتریک بهره برده شده است به طوری که در وهله اول، مقیاس‌های تکمیل شده کدگذاری گردید و سپس با ورود اطلاعات در رایانه و با بهره‌گیری از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس^۱ آزمون‌های آماری مختلف بر روی داده‌ها صورت گرفت. در این پژوهش بر اساس تجمیع نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران «قدرت نرم»، «جنگ نرم» در قالب انواع تهدیدهای به‌کارگرفته شده در قالب «عملیات روانی» از سوی غرب به رهبری ایالات متحده آمریکا و فدراسین روسیه در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین مورد سنجش و واکاوی قرار گرفت و در سطورى که بیان خواهد گردید ابتدا به یافته‌های حاصل از سنجش صاحب‌نظران و کارشناسان پرداخته و سپس، دامنه تأثیر تهدیدات مختلف بر روی مردم کشور اوکراین مورد بررسی قرار گرفت.

منشأ داخلی محورهای اعمال عملیات روانی توسط غرب

ابتدا نسبت به محاسبه میانگین و انحراف معیار محورهای مختلف عملیات روانی با منشأ داخلی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین اقدام و به‌منظور بررسی معنادار بودن میانگین‌ها از «آزمون فریدمن»^۲ استفاده گردید و نتایج حاصل نشان داد که بین میانگین‌ها در سطح $p < 0/001$ تفاوت معناداری وجود دارد، هم‌چنین میانگین رتبه‌ای نیز برای ۱۵ محور عملیات روانی با منشأ داخلی به‌دست آمد که همگی در جدول شماره ۲ ارائه گردیده است:

^۱ Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)

^۲ Friedman Test

جدول ۲. منشأ داخلی محورهای اعمال عملیات روانی توسط غرب

سوال	شرح سؤال	هیچ	خیلی کم	کم	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین
۱-۱	شیوع احساس فقر و نابسامانی اقتصادی	-	۱	۳	۲۳	۳	۳/۹۳	۰/۵۸۳	۹/۰۰
۱-۲	شیوع احساس نابرابری و تبعیض اقتصادی	-	۲	۶	۱۸	۴	۳/۸۰	۰/۷۶۱	۸/۰۰
۱-۳	شیوع احساس بی هویتی، پوچی، یأس و ناامیدی	-	-	۱۲	۱۸	-	۳/۶۰	۰/۴۹۸	۶/۴۵
۱-۴	شیوع احساس ناامنی و عدم ثبات اجتماعی	-	۲	۹	۱۴	۵	۳/۷۳	۰/۸۲۸	۷/۵۰
۱-۵	شیوع گرایشات مختلف اجتماعی	-	-	۱۵	۱۰	۵	۳/۶۷	۰/۷۵۸	۶/۹۵
۱-۶	شیوع احساس رهایی از نابسامانی اقتصادی با پیوستن به اتحادیه اروپا	۱	-	۵	۱۵	۹	۴/۰۳	۰/۸۹۰	۹/۸۲
۱-۷	شیوع احساس تضاد و تعارض در بین مردم و مسئولین	-	-	۸	۱۷	۵	۴/۹۰	۰/۶۶۲	۸/۷۰
۱-۸	کاهش خودباوری و انسجام اجتماعی	۱	۳	۶	۱۴	۶	۳/۷۰	۱/۰۲۲	۷/۳۲
۱-۹	کاهش آستانه تحمل مردم و ترغیب به نافرمانی مدنی	-	۳	۶	۱۶	۵	۳/۷۷	۰/۸۵۸	۷/۷۵
۱-۱۰	شیوع بی‌اعتمادی و بی‌اعتنایی اجتماعی	-	-	۵	۲۵	-	۳/۸۳	۰/۳۷۹	۸/۲۰
۱-۱۱	شیوع گرایش به فرهنگ غربی و مدل زندگی مصرفی	-	۳	۲	۱۸	۷	۳/۹۶	۰/۸۵۰	۹/۲۵
۱-۱۲	تشجیع اقشار مختلف مردم	-	۳	۸	۱۹	-	۳/۵۳	۰/۶۸۱	۶/۰۰
۱-۱۳	لقاء عدم توانایی مقابله با تهاجم	۱	۳	۷	۱۳	۶	۳/۶۷	۱/۰۲۸	۷/۰۷
۱-۱۴	هدف‌مند نمودن نارضایتی اجتماعی انباشته شده	-	۳	۱	۱۹	۷	۴/۰۰	۰/۸۳۰	۹/۵۰
۱-۱۵	عدم اقبال عمومی و محبوبیت اجتماعی رهبران سیاسی	-	۲	۵	۱۸	۵	۳/۸۷	۰/۷۷۶	۸/۵۰

اطلاعات درج شده در جدول فوق بیانگر آن است که در بین محورهای مختلف اعمال شده

عملیات روانی با منشأ داخلی، ۵ محور اصلی بر اساس اولویت عبارتند از:

(۱) شیوع احساس رهایی از نابسامانی اقتصادی با پیوستن به اتحادیه اروپا

(۲) هدف‌مند نمودن نارضایتی اجتماعی انباشته شده

(۳) شیوع گرایش به فرهنگ غربی و مدل زندگی مصرفی

(۴) شیوع احساس فقر و نابسامانی اقتصادی

(۵) شیوع احساس تضاد و تعارض در بین مردم و مسئولین

ضریب همبستگی محورهای پنج‌گانه

برای تحلیل همبستگی محورهای پنج‌گانه با یکدیگر از «ضریب همبستگی اسپیرمن»^۱ استفاده شده است و نتایج حاصل در جدول شماره ۳ ارائه می‌گردد:

جدول ۳. ضرایب همبستگی محورهای اصلی عملیات روانی با منشأ داخلی

محورهای اصلی	۱د	۲د	۳د	۴د	۵د
۱د	-	۰/۸۶۰	۰/۸۹۲	۰/۷۰۴	۰/۸۲۳
۲د	-	-	۰/۹۷۲	۰/۸۰۸	۰/۷۹۱
۳د	-	-	-	۰/۷۸۴	۰/۸۲۵
۴د	-	-	-	-	۰/۷۲۹
۵د	-	-	-	-	-

همان‌طور که ضرایب مندرج در جدول بالا نشان می‌دهند، هر پنج محور همبستگی معنادار بالایی با یکدیگر دارند به طوری که بالاترین همبستگی مربوط به هدف‌مند نمودن نارضایتی اجتماعی انباشته شده با شیوع گرایش به فرهنگ غربی و مدل زندگی مصرفی است.

منشأ خارجی محورهای اعمال عملیات روانی توسط غرب

ابتدا نسبت به محاسبه میانگین و انحراف معیار محورهای مختلف عملیات روانی با منشأ خارجی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین اقدام و به منظور بررسی معنادار بودن میانگین‌ها از «آزمون فریدمن» استفاده گردید و نتایج حاصل نشان داد که بین میانگین‌ها در سطح $p < ۰/۰۰۱$ تفاوت معناداری وجود دارد، هم‌چنین میانگین رتبه‌ای نیز برای ۱۵ محور عملیات روانی با منشأ خارجی به دست آمد که همگی در جدول شماره ۴ ارائه می‌گردد:

^۱. Spearman Correlation Coefficient

جدول ۴. منشأ خارجی محورهای اعمال عملیات روانی توسط غرب

سوال	شرح سؤال	هیچ	خیلی کم	کم	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین
۲-۱	حضور سیاستمداران بیگانه در میان معترضان	-	-	۵	۱۳	۱۲	۴/۲۳	۰/۷۲۸	۹/۲۰
۲-۲	حمایت مالی و معنوی بیگانه از معترضان	-	۲	۲	۱۲	۱۴	۴/۲۷	۰/۸۶۸	۹/۴۷
۲-۳	تلاش بیگانه در جهت کاهش مشروعیت دولت حاکمه	-	-	۵	۱۷	۸	۴/۱۰	۰/۶۶۲	۸/۲۰
۲-۴	استفاده بیگانه از رسانه‌های گروهی و فضای مجازی	-	-	۶	۱۷	۷	۴/۰۳	۰/۶۶۹	۷/۷۰
۲-۵	استفاده بیگانه از گروه‌های جهادی تکفیری	-	-	۱۲	۱۸	-	۳/۶۰	۰/۴۹۸	۴/۴۵
۲-۶	معرفی فرهنگ بیگانه به عنوان تنها راهکار فائق آمدن بر مشکلات	-	۳	۷	۱۵	۵	۳/۷۳	۰/۸۶۸	۵/۴۷
۲-۷	القاء ضرورت تعامل و همکاری با بیگانه	-	۳	۸	۱۰	۹	۳/۸۳	۰/۹۸۶	۶/۲۲
۲-۸	برقراری ارتباط نزدیک بیگانه با نخبگان و رهبران سیاسی	-	۱	۳	۱۶	۱۰	۴/۲۰	۰/۶۶۴	۸/۹۵
۲-۹	وعده تطمیع بیگانه به سیاستمداران خودفروخته داخلی	۱	-	۳	۱۵	۱۱	۴/۱۷	۰/۸۷۴	۸/۸۷
۲-۱۰	افزایش فعالیت‌های دیپلماسی بیگانه	-	-	۶	۱۴	۱۰	۴/۱۳	۰/۷۳۰	۸/۴۵
۲-۱۱	ایجاد وجهت بین‌المللی با همراه کردن سازمان ملل	-	-	۴	۱۷	۹	۴/۱۷	۰/۶۴۸	۸/۷۰
۲-۱۲	فعالیت مضاعف سرویس‌های جاسوسی بیگانه	-	-	۴	۱۶	۱۰	۴/۲۰	۰/۶۶۴	۸/۹۵
۲-۱۳	اعمال تحریم‌های اقتصادی توسط بیگانه	-	۲	۴	۱۷	۷	۳/۹۷	۰/۸۰۹	۷/۲۲
۲-۱۴	دخالت نظامی آشکار و پنهان توسط بیگانه	-	۳	۳	۱۴	۱۰	۴/۰۳	۰/۹۲۸	۷/۷۲
۲-۱۵	روحیه استعمار و استثمار کشورهای بیگانه و نظام سلطه	-	-	۵	۸	۱۷	۴/۴۰	۰/۷۷۰	۱۰/۴۵

اطلاعات درج شده در جدول فوق بیانگر آن است که در بین محورهای مختلف اعمال شده عملیات روانی با منشأ خارجی، ۵ محور اصلی بر اساس اولویت عبارتند از:

- (۱) روحیه استعمار و استثمار کشورهای بیگانه و نظام سلطه
- (۲) حمایت مالی و معنوی بیگانه از معترضان
- (۳) حضور سیاستمداران بیگانه در میان معترضان
- (۴) برقراری ارتباط نزدیک بیگانه با نخبگان و رهبران سیاسی و فعالیت مضاعف سرویس‌های جاسوسی بیگانه
- (۵) وعده تطمیع بیگانه به سیاستمداران خودفروخته داخلی

ضریب همبستگی محورهای پنج گانه

برای تحلیل همبستگی محورهای پنج گانه با یکدیگر از «ضریب همبستگی اسپیرمن» استفاده شده است و نتایج حاصل در جدول شماره ۵ ارائه می‌گردد:

جدول ۵. ضرایب همبستگی محورهای اصلی عملیات روانی با منشأ خارجی

محورهای اصلی	۱خ	۲خ	۳خ	۴خ	۵خ
۱خ	-	۰/۸۶۴	۰/۸۳۲	۰/۷۴۶	۰/۷۷۱
۲خ	-	-	۰/۹۰۴	۰/۸۴۴	۰/۸۷۹
۳خ	-	-	-	۰/۸۹۵	۰/۹۳۵
۴خ	-	-	-	-	۰/۹۵۵
۵خ	-	-	-	-	-

همانطور که ضرایب مندرج در جدول بالا نشان می‌دهند، هر پنج محور همبستگی معنادار بالایی با یکدیگر دارند به طوری که بالاترین همبستگی مربوط به برقراری ارتباط نزدیک بیگانه با نخبگان و رهبران سیاسی و فعالیت مضاعف سرویس‌های جاسوسی بیگانه و وعده تطمیع بیگانه به سیاستمداران خودفروخته داخلی است.

نتیجه گیری و پیشنهاد

مقابله کارآمد با ترفندهای «جنگ نرم» و «عملیات روانی» قدرت‌های نامشروع منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در گرو شناسایی دقیق این تاکتیک‌ها از یک سو و تشخیص میزان کارکرد و تأثیر آن‌ها بر جوامع از سوی دیگر خواهد بود، به طوری که اگر این دو مقوله به خوبی تشریح گردد، می‌توان امیدوار بود تا راهکارها و تاکتیک‌های مقابله با آن‌ها را تا حد ممکن طراحی و اجرا نمود و بستر کم فروغ شدن این تهاجم نرم را بیش از پیش مهیا نمود.

«عملیات روانی» با بهره‌مندی از آخرین فناوری‌های نوین، به یکی از کارآمدترین و مخرب‌ترین سلاح‌های نرم مبدل گردیده است، به طوری که بسیاری از تغییرات و نامالایمات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با اعمال آن در پهنه جهانی مدیریت می‌شوند. برای مصون ماندن از جنگ نرم دشمن و مقاومت و پایداری در مقابل «عملیات روانی» متنوع و گسترده قدرت‌های منطقه‌ای و

۱۶۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۷

فرمانطقه‌ای می‌بایست به شناخت کافی و وافی این هجمه نرم پرداخت و سپس با برآورد و ارتقاء بدیل‌های قدرت نرم خود، به رویارویی با آن مبادرت نمود، به طوری که با بهره‌مندی هوشمند از تبلیغات خلاقانه و اعمال «عملیات روانی متقابل» می‌توان از دامنه تأثیرات روش‌های مورد استفاده دشمن تا حد زیادی کاست.

به گفته نای (۲۰۰۶) هر کشوری دارای برخی منابع «قدرت نرم» است که با شناسایی، تقویت و مدیریت آن می‌تواند خود را در برابر دشمن مقاوم سازد.

نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران با گفتمان استکبارستیزی، بیش از سه دهه از حضور موفق خود را در عرصه جهانی تجربه می‌نماید و همواره مورد تهاجم سخت و نرم دشمن در طول حیات خود قرار داشته است. همچنین با ارتقاء مؤلفه نظامی امنیت ملی خود به‌ویژه در دهه اخیر، انگیزه نظام سلطه در استفاده و بکارگیری از «قدرت نرم» علیه خود را دو چندان نیز نموده است، به طوری که از آخرین موارد آن می‌توان به استفاده گسترده از تکنیک‌های متنوع «عملیات روانی» در زمان «فتنه سال ۱۳۸۸» توسط دشمن علیه انقلاب اسلامی ایران نام برد، لذا با توجه به موارد مورد بحث و نتایج حاصل از این پژوهش، پیشنهادهایی در جهت مقابله و مصونیت در این تهاجم و شبیخون نرم، به قرار ذیل ارائه می‌گردد:

- بالا بردن فرهنگ عمومی جامعه در خصوص هجمه نرم دشمن و راه‌های مقابله با تکنیک‌های متنوع آن، می‌بایست از رسالت‌های اصلی دستگاه‌های فرهنگی با هماهنگی دستگاه‌های امنیتی و اطلاعاتی کشور قرار گیرد.

- نهادینه کردن انسجام عمومی با نزدیکی هرچه بیشتر دولت‌مداران نسبت به آحاد جامعه به‌ویژه قشر مستضعف، عامه مردم و جوانان.

- جلوگیری از ترویج فرهنگ مصرفی غرب و اصلاح الگوی مصرف با بهره‌مندی و تأسی از نسخه بی‌بدیل «اقتصاد مقاومتی» ارائه شده از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و تبیین سیاست‌های کلی آن در جهت تبدیل به گفتمان عمومی و تدوین نظام اقتصادی نوین جمهوری اسلامی ایران.

- افزایش توان و مهارت دست‌اندرکاران و مسئولین سیاسی و دستگاه‌های دیپلماسی کشور در راستای اعمال دیپلماسی مؤثر و هوشمند و همچنین ارتقاء «قدرت نرم» در جهت صدور آن به کشورهای منطقه و فرمانطقه.

- اعمال «عملیات روانی متقابل» با بهره‌گیری از آخرین دستاوردهای علمی و فناوری‌های نوین، اعم از رسانه‌های گروهی، شبکه‌های ماهواره‌ای و مدیریت فضای مجازی با استفاده از حداکثر

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۶۱

ظرفیت و توان دستگاه‌ها و سازمان‌های مربوطه و برنامه‌ریزی راهبردی در جهت ارتقاء توانایی مستمر این مهم.

- حمایت هدف‌مند از دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور در جهت ارتقاء توان مقابله با فعالیت سرویس‌های جاسوسی بیگانه و به حداقل رساندن هجمه آن‌ها.

- نظارت هوشمند نسبت به انتخاب، موقعیت و عملکرد نخبگان و مسئولین عالی‌رتبه سیاسی کشور و جلوگیری از هرگونه شائبه در این رابطه از جمله داشتن تابعیت مضاعف.

لازم به ذکر است که یافته‌های این پژوهش مبنی بر برابری وزن تأثیرات فعالیت سرویس‌های جاسوسی بیگانه و برقراری ارتباط نزدیک بیگانه با نخبگان و مسئولین سیاسی در قالب «عملیات روانی» نظام سلطه، عنایت مسئولین عالی‌رتبه و تصمیم‌گیرندگان اصلی کشور به پرداختن مورد اخیر را مضاعف نیز می‌نماید.

منابع و مأخذ:

الف) منابع فارسی

- مجموعه بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) قابل دسترسی در سایت: www.khamenei.ir
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵). «قدرت نرم و انقلاب اسلامی اسلامی»، فصلنامه مطالعات بسیج، سال نهم، شماره ۳۲.
- امام‌زاده‌فرد، پرویز (۱۳۸۴). «عملیات روانی در دوران جنگ سرد و سال‌های پس از آن»، فصلنامه عملیات روانی، شماره ۱.
- رنجبران، داود (۱۳۸۸). جنگ نرم، تهران: انتشارات ساحل.
- ره‌پیک، سیامک؛ کلاه‌چیان، محمود (۱۳۸۷). «طراحی الگوی مناسب کاربرد منابع قدرت نرم در تامین منافع امنیت ملی ج.ا.ا.»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ساندرس، فرانسیس (۱۳۸۲). جنگ سرد فرهنگی، ترجمه بنیاد فرهنگی غرب‌شناسی، تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: نشر آگاه.
- شاپوری، مهدی (۱۳۹۳). بحران اوکراین: زمینه‌ها، بازیگران و پیامدها، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- گروه مترجمین مرکز پژوهش‌های شهید صیاد شیرازی (۱۳۸۷). آیین‌نامه عملیات روانی ارتش آمریکا، تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی.
- گلشن‌پژوه، محمودرضا (۱۳۸۷). جمهوری اسلامی و قدرت نرم، تهران: دفترگسترش تولید علم معاونت پژوهش دانشگاه آزاد اسلامی.
- لنون، الکساندر (۱۳۸۸). کاربرد قدرت نرم، ترجمه محسن روحانی- تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- ماکیاولی، نیکولا (۱۳۷۵). شهریار، ترجمه داریوش آشوری، تهران: نشر مرکز.
- مرادی، حجت‌ا... (۱۳۸۲). «عملیات روانی: بعد مهم جنگ‌های آینده»، فصلنامه عملیات روانی، سال اول، شماره ۱.

نقش عملیات روانی در بحران ژئوپلیتیکی اوکراین ۱۶۳

- مرادی، حجتا... (۱۳۸۷). قدرت و جنگ نرم از نظریه تا عمل، تهران: معاونت فرهنگی اجتماعی سازمان بسیج.
- مرادی، حجتا... (۱۳۹۱). «آسیب‌شناسی جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه امنیت، سال دوم، شماره ۶.
- میرانی، اکبر (۱۳۸۸). مطالعات موردی در عملیات روانی، تهران: انتشارات معاونت فرهنگی و تبلیغات دفاعی ستاد کل نیروهای مسلح.
- میردهقان، سیدعلی‌اکبر (۱۳۸۹). اوکراین، تهران: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی سپهد صیاد شیرازی.
- نای، جوزف اس (۱۳۹۲). آینده قدرت، ترجمه رضا قربانی و جواد شیرمحمدی، تهران: انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.
- نایینی، علی‌محمد (۱۳۸۷). «معنا و مقام قدرت نرم در مطالعات امنیتی»، مجموعه مقالات همایش قدرت نرم، جلد اول.

(ب) منابع انگلیسی

- Christopher j,Lamp(2005).Review of Psychological Operations: Learned from Recent Operational experience. Washington D.C. : National Defense University Press.
- Mining, L (2006).Moral and Propaganda.New York: : Mac Graw-Hill
- Nye, JS (2006).Soft Power.Columbia UniversityPress.
- Subtelny, O. (2000).Ukraine: A History. University of Toronto Press.

